

I. EDITORIAL

RESPECTAREA DREPTULUI LA APĂRARE ȘI LA UN PROCES ECHITABIL PRIN PARTICIPAREA EXPERTULUI-PARTE LA EFECTUAREA EXPERTIZEI CRIMINALISTICE

Lect. univ., av. Bogdan BUNECI

1. În orice cauză penală aflată pe rolul instanțelor de judecată, probele sunt esențiale în vederea aflării adevărului.

Potrivit art. 1 alin. (2) C. pr. pen., „normele de procedură penală urmăresc asigurarea exercitării eficiente a atribuțiilor organelor judiciare cu garantarea drepturilor părților și ale celorlalți participanți în procesul penal astfel încât să fie respectate prevederile Constituției, ale tratatelor constitutive ale Uniunii Europene, ale celorlalte reglementări ale Uniunii Europene în materie procesual penală, precum și ale pactelor și tratatelor privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care România este parte”.

Rezultă de aici un raport juridic creat la inițiativa organelor de stat între organele judiciare și persoanele care iau parte la activitatea infracțională. Pentru înfăptuirea justiției importanța probelor este capitală, acestea reprezentând nervul central al procesului. Despre „*noțiunea de probă*” se face referire pe întreaga desfășurare a procesului penal începând cu prima fază procesuală de *urmărire penală*, când organele de urmărire penală strâng probele necesare cu privire la existența unei infracțiuni, identificarea persoanelor care au săvârșit aceste infracțiuni și dacă se dispune trimiterea în judecată. În faza *procedurii de cameră preliminară*, judecătorul de cameră preliminară verifică dacă probele au fost legal administrate în cursul urmăririi penale pentru a dispune începerea judecății, iar în faza de *cercetare judecătorească*, instanța soluționează cauza cu care a fost investită, asigurându-se că s-au respectat drepturile părților și ale subiecților procesuali, dar și că probele au fost administrate pentru a se afla adevărul în cauză.

Probele în procesul penal se obțin prin mijloace de probă, și anume: declarațiile suspectilor sau inculpaților, declarațiile părții civile sau ale părții responsabile

civilmente, declarațiile martorilor, înscrisuri, rapoarte de expertiză sau constatare, procese-verbale, fotografii, mijloace materiale de probă.

2. Pentru clarificarea, constatarea sau evaluarea unei împrejurări sau fapte care poate duce la aflarea adevărului este nevoie de opinia unui expert, organele judiciare din oficiu sau la cerere pot dispune efectuarea unei expertize de specialitate. Conform dispozițiilor legale la efectuarea expertizei părțile, inclusiv subiecții procesuali principali, pot solicita să își angajeze pe cheltuiala lor experți independenți autorizați.

Dispozițiile procesual civile referitoare la expertiză prevăzute în art. 330 alin. (5) C. pr. civ. arată că la efectuarea acesteia pot *participa* experți aleși de părți și încuviințați de instanță, iar în cazul în care nu ar fi de acord cu raportul întocmit de către expertul oficial pot întocmi un raport separat cu privire la obiectivele expertizei.

În art. 172 alin. (8), art. 173 alin. (4), art. 177 alin. (4) și (5) C. pr. pen. (*procedura efectuării expertizei*) se prevede că la efectuarea expertizei pot *participa* experți independenți autorizați, numiți la solicitarea părților sau subiecților procesuali principali, chiar și procurorul poate solicita un expert recomandat de acesta să *participe* la efectuarea expertizei atunci când este dispusă de instanță.

Conform art. 18 alin. (1) din O.G. nr. 2/2000 privind organizarea activității de expertiză tehnică judiciară și extrajudiciară¹, partea interesată are dreptul să solicite ca, pe lângă expertul tehnic judiciar numit, să mai *participe* la efectuarea expertizei un expert judiciar nominalizat de aceasta și încuviințat de organul judiciar.

Are calitate de expert tehnic judiciar orice persoană fizică ce dobândește această calitate în condițiile acestei ordonanțe și este înscrisă în tabelul nominal cuprinzând experții tehnici judiciari, întocmit, pe specialități și pe județe, respectiv pe municipiul București [art. 1 alin. (1) din O.G. nr. 2/2000].

De asemenea, în Ordonanța nr. 75/2000 privind organizarea activității de expertiză criminalistică² cu ultima modificare prin Legea nr. 156/2011³ se arată în art. (1) alin. (2) că la efectuarea expertizelor criminalistice judiciare pot *participa* și experți criminaliști autorizați, numiți de organele judiciare la recomandarea părților. Tot în această ordonanță, la art. 7 alin. (1) se prevede că experții autorizați, numiți de organele judiciare la cererea părților, *participă personal* la efectuarea expertizelor prin observații cu privire la obiectul expertizei, modificarea sau completarea acesteia, verificarea și completarea materialului necesar pentru efectuarea expertizei, precum și prin obiecții la raportul de expertiză adresate organului judiciar. Fără a se avea o argumentație legală, prin Legea nr. 156/2011 (art. I pct. 11) alin. (2) al art. 7 a fost abrogat. Acesta prevedea că „*Participarea experților autorizați numiți de organele judiciare, se consemnează în partea introductivă a raportului de expertiză întocmit de expertul oficial*”.

¹ Publicată în M. Of., Partea I, nr. 26 din 25 ianuarie 2000, cu modificările și completările ulterioare.

² Publicată în M. Of., Partea I, nr. 407 din 29 august 2000.

³ Publicată în M. Of., Partea I, nr. 519 din 22 iulie 2011.

Potrivit art. 37 alin. (2) din Legea nr. 24/2000⁴ privind normele de tehnică legislativă pentru elaborarea actelor normative în privința unității terminologice, în situația în care o noțiune sau un termen poate avea înțelesuri diferite, semnificația acestuia se stabilește în context prin actul normativ care le instituie.

După cum am relevat mai sus, atât dispozițiile procesual civile, cât și cele procesual penale nu dau altă conotație termenului de „*a participa*” decât sensul pe care acesta îl are și în Dicționarul explicativ al limbii române, și anume *a acționa alături de altcineva (la realizarea unui lucru, a unei acțiuni); a lua parte; a colabora; a coopera; a conlucra*.

Din analiza dispozițiilor legale prevăzute în cele două legi organice (Codul de procedură civilă și Codul de procedură penală), cât și din prevederile art. 7 alin. (3) din Ordonanța nr. 75/2000 rezultă că *expertul-parte trebuie să participe efectiv la efectuarea expertizei el având aceleași drepturi pe care le are și expertul oficial desemnat de către instanță*.

3. La 20 septembrie 2016 s-a pronunțat Curtea Constituțională a României (CCR) prin Decizia nr. 601/2016⁵ respingând excepția de neconstituționalitate a prevederilor art. 7 alin. (1) din O.G. nr. 75/2000 privind organizarea activității de expertiză criminalistică. Excepția a fost ridicată într-o cauză civilă, iar petentul susținea că prevederile de lege criticate încalcă dispozițiile art. 24 alin. (1) din Constituția României, republicată, în măsura în care sunt interpretate în sensul că participarea personală a expertului desemnat la cererea părții este limitată doar la formularea unor observații și obiecții, ulterior întocmirii raportului de expertiză.

Curtea Constituțională a respins excepția, fără o argumentație juridică solidă, cu motivarea că reglementarea criticată în cauză apare ca fiind rațională și justificată, întrucât expertul-parte are rolul de a supraveghea expertul desemnat de instanță, scopul desemnării sale fiind acela de a conferi părții încrederea că expertiza a fost realizată în condiții de profesionalism și imparțialitate, urmărind activitatea expertului, *fără a executa efectiv expertiza, ci doar asigurându-se că modul de efectuare a operațiunilor specifice expertizei este conform standardelor și protocoalelor în materie, iar concluziile raportului de expertiză sunt rezultatul unei succesiuni de operațiuni și raționamente realiste și corect fundamentate științific*.

Mai mult, CCR arată faptul că expertul-parte va putea face observații cu privire la chiar obiectul expertizei, apreciind cu privire la necesitatea modificării sau completării acestuia, deci observațiile acestuia vor putea determina o redirectionare a cercetării tehnico-științifice, o reconfigurare a cadrului inițial în care aceasta urmează să se desfășoare. Deopotrivă, pentru obținerea unui rezultat corect, exper-

⁴ Republicată în M.Of., Partea I, nr. 260 din 21 aprilie 2010, cu modificările și completările ulterioare.

⁵ Publicată în M. Of., Partea I, nr. 997 din 12 decembrie 2016.

mul-parte poate să verifice materialul necesar pentru efectuarea expertizei și are dreptul să facă observații cu privire la nevoia ca acesta să fie completat. În fine, poate formula obiecții cu privire la raportul de expertiză elaborat în cauză de expertul oficial, având posibilitatea de a întocmi un raport distinct.

La fel, în temeiul dispozițiilor art. 97 alin. (2) lit. e) C. pr. pen., rapoartele de expertiză sunt mijloace de probă obținute prin expertize ca procedee probatorii, fără a face o diferență în cadrul procesului penal, așa cum a menționat C.C.R. la pct. 17 din decizia sus-menționată, că ar *constitui mijloc de probă doar raportul de expertiză întocmit de expertul desemnat de instanță*, iar observațiile sau raportul expertului-parte având doar rol de orientare a instanței dintr-o perspectivă diferită asupra semnificației rezultatelor raportului de expertiză, acest din urmă raport neavând valoare probatorie pentru instanță, constituind doar un reper important în sensul necesității raportului oficial sau chiar al refacerii acestuia.

Această motivare vine în contradicție tot cu o decizie a CCR nr. 383/2015⁶, prin care s-a respins neconstituționalitatea art. 102 alin. (2) și a art. 342-346 C. pr. pen., care, la pct. 20, vorbește despre rapoartele de expertiză ca mijloace de probă.

Motivarea de respingere a excepției poate fi criticată pe baza faptului că experții au aceeași specializare și sunt autorizați în aceleași condiții. Mai mult, dispozițiile legale sunt clare în acest sens, și anume că expertul recomandat de părți sau subiecți procesuali principali *să participe efectiv la efectuarea expertizei* [articolul 172 alin. (8) C. pr. pen. și art. 173 alin. (4) C. pr. pen.].

Codul de procedură penală nu face distincție între cei doi experți și nici nu se specifică faptul că raportul expertului-parte nu ar constitui un veritabil mijloc de probă, având doar un caracter orientativ.

Participarea are înțelesul ca la efectuarea raportului să participe și expertul-parte, și nu situația arătată de Curtea Constituțională, ca acesta din urmă să primească raportul expertului oficial și apoi să facă un punct de vedere. Motivarea pare să fie contrară dispozițiilor legale și să încalce atât *dreptul la apărare*, cât și *dreptul la un proces echitabil*, competența expertului-parte nefiind aceea de a superviza sau controla expertul oficial.

Din punctul nostru de vedere, prin această decizie CCR nu a motivat corect dispozițiile prin care se *aduce atingere dreptului la apărare*, cu privire la principiul „*egalității armelor*” consacrat în art. 6 par. 1 din Convenția (europeană) pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (Convenția) sau cu privire la echitabilitatea procedurii. Am putea da exemplu aici expertiza criminalistică ce se efectuează în cadrul accidentelor mortale de circulație unde expertul-parte nu poate participa la efectuarea expertizei alături de expertul oficial (având însă dreptul de a contesta acest raport), excluzând astfel ca apărarea să poată participa personal la pregătirea raportului expertului oficial și numai după ce expertul oficial termină

⁶ Publicată în M. Of., Partea I, nr. 535 din 17 iulie 2015.

expertiza să i se pună la dispoziție și expertului-parte. Din această perspectivă rezultă clar că este îngăduit dreptul la apărare, iar eventualul raport întocmit de expertul-parte nu face parte din mijloacele de probă obținute nelegal pentru a fi exclus potrivit dispozițiilor art. 102 C. pr. pen. sau a avea doar rol de orientare în fața organelor judiciare.

Mai mult decât atât, conform art. 180 alin. (1) C. pr. pen. dacă se constată că expertiza nu este completă și deficiența nu poate fi suplinită prin audierea expertului, se va dispune efectuarea unui supliment de expertiză de către același expert. O altă deficiență a legii din punctul nostru de vedere este faptul că nu se precizează ce se întâmplă cu expertul-parte la efectuarea suplimentului și normal ar fi ca acesta să participe efectiv și la această activitate.

În susținerea a ceea ce am arătat mai sus vine și hotărârea din 27 martie 2014, pronunțată în cauza *Matytsina c. Rusiei*, unde Curtea Europeană a Drepturilor Omului a statuat că regula generală este ca judecătorul intern să aibă o largă putere de apreciere în alegerea opiniilor contradictorii ale experților și alegerea unei opinii consistente și credibile. În plus, normele privind admisibilitatea acestora nu trebuie să priveze apărarea de posibilitatea de a o contesta în mod eficient, în special prin introducerea sau obținerea de opinii și rapoarte alternative. Curtea de la Strasbourg arată în continuare că refuzul de a permite efectuarea unei expertize alternative a probelor materiale poate fi considerat ca o încălcare a art. 6 par. 1 din Convenție.

4. În concluzie, considerăm că *expertul-parte* trebuie să participe efectiv la efectuarea unei expertize criminalistice, dispusă într-o cauză penală, iar punctul său de vedere menționat în raport să constituie mijloc de probă.